

Вакуленко М. О.

УКРАЇНЬСЬКА ТЕРМІНОЛОГІЯ: КОМПЛЕКСНИЙ ЛІНГВІСТИЧНИЙ АНАЛІЗ

Івано-Франківськ : Фоліант. — 2015. — 361 с.

Термінологічні дослідження завжди актуальні і традиційно викликають значний інтерес. Рецензована монографія М. О. Вакуленка втілює комплексний науковий підхід до вивчення, уживання і творення українських термінів, що ґрунтується на узагальненому використанні методів мовознавчих і природничих наук.

У вступі обґрунтовано актуальність проблеми вивчення та створення національної терміносистеми, а також окреслено методичку дослідження.

У першій частині — «Теоретичні та методологічні засади термінології» розкриваються поняття терміна і термінології, загальні тенденції розвитку сучасних терміносистем, основні лексико-семантичні відношення в термінолексиконі (полісемія, омонімія, паронімія, синонімія), національна та інтернаціональна тенденції поповнення сучасного термінофонду тощо.

На основі аналізу наявних тлумачень терміна автор запропонував таку дефініцію: «Термін (від грец. *τέρμα* ‘кінець, межа’) — це одиниця лексичного рівня (слово або словосполучення), яка позначає певне поняття у відповідній галузі людської діяльності, утворює функціонально-тематичний клас галузєвої лексики і є органічним (системним чи позасистемним) елементом термінологічного фонду». Таке розуміння терміна узагальнює попередні уявлення про нього і більшою мірою відповідає його природі.

Аналізуючи публікації вітчизняних і зарубіжних фахівців, М. О. Вакуленко дає власну оцінку різним підходам до вивчення фундаментальних чинників формування термінології як багатоаспектної науки. На його думку, статистичний метод дослідження мовних явищ полягає лише у фіксації наявних мовних конструкцій, а тому слугує необхідною, але недостатньою умовою наукової обґрунтованості. Аналітичний метод передбачає визначення правильності досліджуваного явища. Автор слушно наголошує, що комплексне застосування статистичного й аналітичного методів, які взаємно доповнюють один одного, ураховує природні особливості об'єктів дослідження термінології зокрема та мовознавчої науки в цілому. Ця доступна для широкого загалу дослідників і водночас ефективна методика спрямовує процеси термінотворення і терміновжи-

вання в наукове русло. Така інтеграція статистичного та аналітичного методів підтвердила науковий статус термінології як повноцінної науки про виникнення та функціонування термінів. Це дало змогу авторові глибоко дослідити процеси, що відбуваються в еволюції терміносистем: явищ полісемії, омонімії, паронімії та синонімії, специфіку взаємодії національного й інтернаціонального, а також виробити рекомендації для перекладу та належного вживання фахових термінів.

У процесі розрізнення явищ омонімії й полісемії, переконує М. О. Вакуленко, необхідно звертати увагу насамперед на наявність будь-яких семантичних кореляцій у словах і в разі їхньої відсутності звертатися до етимології, визначаючи походження відповідних одиниць. За відсутності спільного етимона лексеми можна кваліфікувати як омонімічні; усі інші випадки доцільно розглядати як полісемію.

У другій частині рецензованої праці — «Семантичні, граматичні та фонетичні проблеми кодифікації українських термінів» досліджено проблему іншомовних запозичень, проаналізовано семантико-стилістичні особливості використання паронімів і псевдосинонімів у фаховій мові, сформульовано науковий підхід до термінологічного вживання віддіслівних іменників і дієприкметникових форм активного стану в українській науковій мові, окреслено можливості та перспективи національного словотворення в термінології; досліджено основні поняття фонетики і фонології, а також особливості сучасного розпізнавання мовлення, розглянуто властивості нелінійності та неінваріантності елементів мовлення, викладено інваріантно-акустичний аналіз мовлення, знайдено акустичні характеристики й інваріанти українських і англійських звуків, досліджено особливості й ефекти міжзвукової взаємодії.

Наукова новизна рецензованої праці полягає також у запропонованому автором інваріантно-акустичному методі дослідження звуків мовлення, згідно з яким інваріантом кожного звуку мовлення може бути лише відносна величина, зумовлена трубним резонансом, а саме — відношення між частотами його формант. На основі цього методу встановлено інваріантні акустичні характеристики звуків української та англійської мов, які,

на переконання М. О. Вакуленка, дають змогу відділити залежні від мовця параметри від незалежних (інваріантних), що має важливе значення не тільки для фонетичних досліджень українського та іншомовного термінолексикону, а й для практичного застосування в новітніх системах розпізнавання мовлення.

У третій частині — «Особливості застосування орфографічних норм у науковій лексикографії та шляхи вдосконалення сучасного правопису» розглянуто проблеми стратегії сучасного правопису й досліджено правописні аспекти наукової термінології і термінографії. Це, зокрема, проблематика вживання термінологічної й загальної лексики в контексті відмінювання, написання складених прикметників, позначення мети й напрямку руху, наголошування трискладових іменників із префіксом *за-*, позначення моментів часу, особливості адаптації іншомовних термінів до українського правопису, функціонування української мови в міжнародному спілкуванні.

Заслугове схвалення запропонована М. О. Вакуленком науково обґрунтована транслітераційна система української латиниці з практичним додатком до неї — комп'ютерною програмою «Українська латиниця» (доповненою російською та білоруською частинами), на яку Державне агентство України з авторських і суміжних прав видало Свідчення № 21. Цю систему схвалила академічна транслітераційна комісія 16 листопада 2000 р. На нашу думку, вона становить практичну цінність у зв'язку з інтенсивним розвитком прикладної та комп'ютерної лінгвістики, багатомовних текстових корпусів і баз даних, набуттям мовою технологічного статусу згідно із сучасними вимогами щодо ефективності міжмовної комунікації.

Автор наголошує, що згідно з резолюціями ООН IV/20 «Про зменшення кількості екзонімів» (1982 р.) та V/13 «Про переважність національних офіційних форм географічних назв» (1987 р.) автономні *Ukrájina* (*Україна*) — це основна форма подання назви нашої держави. На його думку, іншомовні екзоніми *Ukraine* (англ.), *Ucrania* (ісп.), *Ucraina* (іт.), *Ukraina* (пол.), *Oukravía* (гр.) тощо є лише допоміжними формами, що їх можуть уживати носії відповідних мов у внутрішньому спілкуванні. М. О. Вакуленко переконує, що така двоїстість представлення іншомовних

онімів у вигляді орфографічно трансплантованої (транслітерованої) та видозміненої відповідно до фонетико-орфографічних особливостей мови-реципієнта форми відповідає потребам практичної мовної комунікації і тому набула значного поширення. Так само українська латиниця, на його думку, повинна слугувати основою, вихідною точкою для засвоєння світовою спільнотою українських назв. Він підкреслює, що українська латиниця подає головну, загальну форму латинізованого представлення українського тексту, не зорієнтовану на конкретну мову, і поширюється на імена в закордонних паспортах, назви українських суден і підприємств, написи на вивісках, назви вулиць і станцій метро тощо. А локалізація українських мовних фактів у середовищі певної мови, що є необхідним і завершальним етапом їх адаптації, на переконання дослідника, має спиратися саме на цю форму, бо вона точно й однозначно відображає вихідний кириличний текст з урахуванням фонетико-орфографічних особливостей мови-реципієнта (англійської, французької, іспанської, італійської, німецької, китайської та ін.).

Необхідність упровадження української латиниці, на думку М. О. Вакуленка, зумовлена європейськими перспективами України та інтенсифікацією її міжнародних контактів, що потребують адекватного мовного оформлення багатомовних / різноалфавітних текстів і банків даних. Важливим і актуальним є висновок автора про те, що еквівалентність кириличного і латиничного мовного обличчя України є необхідною умовою її успішної інтеграції у світовий мовно-інформаційний і економічний простір.

Водночас у монографії варто було б докладніше висвітлити практичне значення отриманих результатів, зокрема конкретніше сформулювати пропозиції щодо правопису в частині відтворення запозичених слів і використання української латиниці.

Оцінюючи рецензовану монографію загалом, зазначимо, що вона є вдалим досвідом комплексного, міждисциплінарного підходу до дослідження термінів і терміносистем, має важливе теоретичне значення і практичну цінність для розбудови сучасної термінологічної науки.

3. ВАЛЮХ